

Muistio

28.12.2020

Parlamentaarisen vaalityöryhmän kokous 8/2020

Aika 11.12.2020 klo 9–11

Paikka Etäkokous

Jäsenet Puoluesihteri Antton Rönholm, SDP, pj
Puoluesihteri Simo Grönroos, Perussuomalaiset
Puoluesihteri Kristiina Kokko, Kokoomus
Puoluesihteri Riikka Pirkkalainen, Keskusta
Puoluesihteri Veli Liikanen, Vihreät
Puoluesihteri Mikko Koikkalainen, Vasemmistoliitto
Puoluesihteri Fredrik Guseff, RKP
Puoluesihteri Asmo Maanselkä, Kristillisdemokraatit
Mikael Jungner, Liike Nyt

Pysyvät asiantuntijat Ministeri Lauri Tarasti
~~Professori Kimmo Grönlund, Vaalitutkimuskonsortio~~
Professori Elina Kestilä-Kekkonen, Vaalitutkimuskonsortio
Ylitarkastaja Jonna Carlson, VTV
Johtava lainsäädäntöasiantuntija Kaj von Hertzen, VTV
Neuvotteleva virkamies Heini Huotarinen, oikeusministeriö
Vaalijohtaja Arto Jääskeläinen, oikeusministeriö

Sihteerit Erityisasiantuntija Laura Nurminen, oikeusministeriö
Erityisasiantuntija Laura Peuraniemi, oikeusministeriö
Hallitussihteeri, Anna Saarela, oikeusministeriö

Kutsutut asiantuntijat Osastopäällikkö Johanna Suurpää, oikeusministeriö
Yksikönpäällikkö Niklas Wilhelmsson, oikeusministeriö

Esityslista

1 Kokouksen avaus ja läsnäolijoiden toteaminen

Puheenjohtaja avasi kokouksen ja todettiin läsnäolijat.

2 Esityslistan hyväksyminen

Hyväksyttiin esityslista.

3 Koronatoimet kuntavaaleihin liittyen

Heini Huotarinen alusti kuntavaalien valmistelun tilanteesta ja varautumistoimista liittyen koronatilanteeseen. Kutsutut asiantuntijat Johanna Suurpää ja Niklas Wilhelmsson osallistuvat asiakohdasta käytyyn keskusteluun. Suurpää kertoi oikeusministeriön päämääränä olevan huolehtia, että vaaleihin osallistuminen olisi turvallista koronapandemiasta huolimatta. THL on ministeriön tukena terveysturvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Wilhelmsson kertoi, että ministeriössä on tehty arviota koronan mahdollista vaikutuksista kuntavaaleihin ja niiden järjestelyihin. Dialogia on käyty THL:n ohella myös VM:n, UM:n ja Kuntaliiton kanssa sekä viimeiseksi keskusteltu tuesta vaalien viestintäkampanjaan HVK:n kanssa.

Huotarinen esitteli oikeusministeriön suunnitelmia ja toimia yksityiskohtaisemmin. Lähtökohtana on, että äänestäminen on toimitettavissa joustavasti nykyisen vaalilain puitteissa. Ennakoäänestyksen laajuuden puolesta äänestäjällä on suuri valinnanvara äänestysajankohdan ja -paikan suhteen. Useat kunnat ovat järjestämässä ennakoäänestyspaikkoja ulos. Yksittäinen äänestys on myös vaalilain puitteissa mahdollista vastaanottaa äänestyspaikan pihalla. Ministeriö on ohjeistanut, että ennakoäänestyspaikkoja olisi mahdollisimman paljon ja ne olisivat tilavia. Viestinnässä pyritään ottamaan huomioon erityisen suositut/ruuhkaiset ajankohdat. Kotiäänestyksen suosion merkittävä kasvu toisi käytännönhaasteita kunnille, etenkin jos kotiäänestykseen ilmoittautumisia tulisi huomattavasti ilmoittautumisajan lopulla. Riskianalyysin mukaan keskeisimmät korjaavat toimet poikkeuksellisessa tilanteessa liittyvät ohjeistukseen, viestintään ja kuntien tukemiseen.

Aiheesta käytiin keskustelua alustuksen pohjalta. Riikka Pirkkalainen piti hyvänä, että viestinnän merkitystä on korostettu. Suomalaisten luottamus viranomaisiin on tärkeää myös vaalien onnistumisen kannalta. Pirkkalainen pohti vaalivirkailijoiden riittävyttä ja sitä, olisiko mahdollista yrittää turvata vaalivirkailijoiden määrää kehittämällä luottamushenkilöpalkkioita. Veli Liikanen toivoi oikeusministeriön olevan aktiivisesti yhteydessä kuntiin, jotta kunnissa varmistettaisiin riittävät järjestelyt kunnissa. Huolena on, että päätökset esimerkiksi äänestyspaikkoihin liittyen tehtäisiin liiaksi nojaten vanhoihin päätöksiin. Asmo Maanselkä totesi, että jos vaalivirkailijoita tarvitaan lisää, niin vaalilainsäädännön rajoitteita tämän osalta voisi arvioida. Kristiina Kokko kysyi, onko ulkomaisista esimerkeistä äänestamisjärjestelyiden suhteen otettu jotain mallia suunnittelussa sekä millä perusteella ennakoäänestysaikaa ei pidennetä ja edelleen, onko päätetty, mitä äänestämisestä ohjeistetaan sairastaville ja karanteenissa oleville äänioikeutetuille.

Suurpää, Wilhelmsson ja Huotarinen vastasivat keskustelussa esitettyihin kysymyksiin ja kommentteihin. Vaalivirkailijoiden riittävyys ja äänestyspaikat on nostettu esiin riskiskenaarioissa. Dialogi kuntien kanssa on jatkuvaa. Kustannuksien suhteen on huomattava, että kunnat saavat koronatukea VM:ltä ja kuntavaaleissa kunnat vastaavat korvauksista. Mahdollinen kuntien lisätuki on kuitenkin ollut pohdinnassa, jotta ei ainakaan syntyisi tilannetta, jossa kunnat jättäisivät tekemättä varautusmitoimia resurssipulaan vedoten. Lisärahoituksen saamista pyritään edistämään. Terveysturvallisuuden ohella pyritään huomioimaan myös viestinnälliset seikat. Kansainvälisiä oppeja on kerätty. Keskeisimpänä havaintona on ollut, että vaalit on pystytty järjestämään koronapandemian kannalta haastavissakin tilanteissa. Toimista äänestyspaikoilla tullaan ohjeistamaan hyvinkin tarkasti. Kristiina Kokko kysyi, olisiko ohjeet mahdollista jakaa kommentoitavaksi työryhmälle.

Huotarinen kertoi, että karanteenissa olevat äänestäjät muodostavat haastavavan ryhmän. Ohjeistus tämän osalta on THL:n kanssa työn alla. Oikeudellisen arvion mukaan äänioikeus perusoikeutena on turvattava karanteenista huolimatta. Vaalitoimitsijoiden riittävydestä todettiin, että toimitsijoina voivat toimia ketkä vaan. Muut vaalivirkailijoiden paikat ovat luottamushenkilöpaikkoja. Jos puolueet eivät kuitenkaan ilmoittaisi tarpeeksi henkilöitä luottamushenkilöpaikoille, niin paikat voidaan täyttää myös muilla kuin puolueiden ehdottamalla henkilöillä. Ennakkoäänestysajanjakson kestosta todettiin aikaisemmin työryhmälle todetun mukaisesti, ettei äänestysajanjakson pidentäminen loppupäästä ole mahdollista vaaliteknisistä syistä. Aikaistamista ei puolestaan ole arvioitu vaikutuksiltaan merkittäväksi, koska ennakkoäänestysajanjakson alkupäivät ovat tyypillisesti hiljaisia. Keskeisempää on saada käytössä olevan ajanjakson ensimmäiset päivät hyödynnettyä entistä paremmin. Tähän voidaan vaikuttaa tiedotuksella ja paikkojen riittävillä aukioloajoilla.

Mikael Jungner ehdotti koronarokotuksen tarjoamista kaikille vaalivirkailijoille virkailijoiden riittävän määrän varmistamiseksi. Pirkkalainen kysyi, onko olemassa jotain kriteereitä siitä, missä tilanteessa vaalien siirto tapahtuisi. Suurpää kertoi, että OM:ssä on lähdetty siitä, että vaalien merkitys yhteiskunnallisen luottamuksen kannalta ei ole poikkeusoloissa ainakaan vähäisempi kuin yleensä.

4 Edellisten kokousten muistiot

Edellisessä kokouksessa käydyn keskustelun perusteella puheenjohtaja esitti, että kokouksissa käydyt keskustelut ja työryhmän jäsenten päätösten yhteydessä esittämät kannat kirjattaisiin yksityiskohdallisella tasolla kokousmuistioihin ja että lopullisessa työryhmän muistiossa asiat esitettäisiin puolestaan muistioita yleisemmällä tasolla. Puheenjohtajan esitystä ei vastustettu.

Tuotiin esiin, että työryhmässä käsiteltävien asioiden laajuus on melko suuri, mikä heijastunee jossain määrin lopullisen muistion pituuteen. Todettiin, että lopullisen muistion ymmärrettävyyteen ja lähestyttävyyteen tulee kiinnittää huomiota.

5 Vaalijärjestelmän toimivuuden parantaminen

Työryhmän sihteeristö alusti työryhmän toimeksiannon mukaisesta tehtävästä etsiä ratkaisuja vaalijärjestelmän toimivuuden parantamiseksi sekä tähän liittyvistä vaihtoehdoista.

Esitetyn yhteenvedon mukaan nykyjärjestelmän keskeisimpänä heikkoutena on, että vaalipiirien koerot johtavat piilevien äänikynnysten suureen vaihtelevuuteen. Tällöin poliittinen suhteellisuus toteutuu eri tavoin eri vaalipiireissä ja pienissä vaalipiireissä erityisen heikosti, minkä seurauksena äänestäjien yhdenvertaisuus ei toteudu. Väestöennusteiden mukainen kehitys tulee entisestään syventämään ongelmaa. Nykyistä vaalipiirijakoa on mahdollista muuttaa vaalilakia muuttamalla, jos vaalipiirien lukumäärä pysyy välillä 12–18. Lukumäärän pienentäminen tai kasvattaminen tästä edellyttäisi perustuslain muuttamista. Vaalipiirien muuttamisen ohella on mahdollista pohtia myös muiden kuin d'Hondtin laskentamenetelmän käyttöä vaalien tuloksen laskennassa.

Sihteeristö jatkoi vaalialuemallin ja tasauspaikkajärjestelmän esittelyillä. Vaalialuemallissa ehdokasasettelu ja äänestäminen tapahtuvat vaalipiirissä, mutta vaalien tulos lasketaan vaalialuetasolla. Vaalialueen muodostavissa vaalipiireissä annetut äännet lasketaan yhteen ja kunkin puolueen vaalialueella saama edustajanpaikkojen lukumäärä määräytyy puolueen vaalialueella saaman kokonaisäänimäärän mukaan. Koko maan muodostaessa yhden vaalialueen poliittinen suhteellisuus toteutuisi siten täysin eikä piilevää äänikynnystä olisi, mikä tarkoittaisi, että äänestäjät olisivat keskenään tasa-arvoisessa asemassa. Tässä muodossa vaalialuemalli edellyttänee perustuslain muuttamista. Aiemmat vaalityöryhmät ovat katsoneet, että vaalialuemallissa alueellinen edustavuus pystytään turvaamaan nykyjärjestelmää vastaavalla tavalla.

Tasauspaikkajärjestelmä eroaa nykyjärjestelmästä siten, että osa paikoista (ns. tasauspaikat) jaetaan puolueille perinteisestä vaalipiireittäisestä jakotavasta poiketen tavalla, jolla tavoitellaan valtakunnallisen poliittisen suhteellisuuden parempaa toteutumista. Periaatteet, joilla tasauspaikat jaettaisiin puolueille, tulisi sopia erikseen. Tasauspaikkojen palauttamisessa voitaisiin esimerkiksi keskittyä pienempiin vaalipiireihin. Aiemmat vaalityöryhmät ovat arvioineet, että tasauspaikkajärjestelmä olisi nykyjärjestelmää monimutkaisempi. Tasauspaikkajärjestelmä saattaisi korjata poliittista suhteellisuutta nykyjärjestelmään verrattuna. Se ei kuitenkaan vaikuttaisi korjaavasti piileviin äänikynnyksiin.

Mikael Jungner piti äänikynnysten laskemista nykyjärjestelmän puitteissa haastavana tehtävänä. Veli Liikanen piti esitettyä arviota nykyjärjestelmästä realistisena ja totesi, että on huomioitava, että kehityskohteet kasautuvat suhteellisuuteen ja äänikynnykseen. Elina Kestilä-Kekkonen nosti esiin, että piilevien äänikynnysten ja teknisten vaaliliittojen merkitys on tyypillisesti epäselvä äänestäjille. Asmo Maanselkä piti tasauspaikkajärjestelmää kannatettavana ja kiinnitti huomiota siihen, kuinka puolueen

kannatus äänimäärissä mitattuna on noussut jonkin verran 20 vuoden takaisesta, mutta edustajapaikat ovat vähentyneet samassa ajassa puoleen.

Sovittiin, että puolueet tutustuvat tarkemmin sihteeristön esitykseen ja yleiskeskustelu eri vaihtoehdoista käydään seuraavassa kokouksessa. Tunnistettiin, että mielekkäiden ratkaisujen löytyminen voi olla haastavaa.

6 Kevään kokoukset

Seuraavat kokoukset sovittiin perjantaiamupäiville 29.1.2021 ja 19.2.2021.

Pohdittiin, voisiko kevään kokoukset järjestää aina tietyinä ajankohtana, esimerkiksi keskiviikkoiltapäivänä tai perjantaiamupäivänä. Todettiin, että työryhmän mandaatin jatkaminen voi tulla tarpeeseen, jotta kaikki työsuunnitelmassa olevat kokonaisuudet ehditään käsitellä asianmukaisesti.

7 Muut asiat

Laura Nurminen kertoi sihteeristön tiedustelleen Pääesikunnasta työryhmän esittämän pyynnön mukaisesti, onko varusmiesten äänestysjärjestelyiden nykyisestä toteutuksesta saatu palautetta ja onko koronapandemian vuoksi tehty mahdollisia erityisjärjestelyitä. Pyyntö perustui työryhmän edellisessä kokouksessa esiteltyyn Demo Finlandin ja Varusmiesliiton kannanottoon varusmiesten äänestyskäytännöistä.

Pääesikunnasta saadun vastauksen mukaan varusmiesten äänestysmahdollisuuksien turvaamiseen siten, että jokaisella on mahdollisuus äänestää joko ennakkoäänestyksen aikana tai vaalipäivänä, on pyritty kiinnittämään erityistä huomiota Pääesikunnan vaalikäsytissä ja niihin perustuvissa joukko-osastojen toimenpiteissä. Palautetta äänestysjärjestelyiden nykymuotoisesta toteutuksesta on saatu vain vähän. Varautumista kevään kuntavaaleihin pohditaan asianmukaisella tavalla.

Pääesikunnan alustavan virkamieskannan mukaan ehdotus varuskuntien lisäämisestä vaalilain (714/1998) 9 §:n 1 momentin kolmanteen kohtaan kotimaan erityiseksi ennakkoäänestyspaikaksi on harkinnan arvoinen. Käytännön toteutusta ja vaikutuksia on kuitenkin syytä selvittää ja arvioida tarkemmin. Pääesikunnasta ollaan valmiita osallistumaan asian mahdolliseen jatkotarkasteluun muun muassa tulella kuultaviksi työryhmän kokoukseen.

Kristiina Kokko tiedusteli mahdollisuutta toteuttaa muutos kuntavaaleihin. Laura Nurminen totesi edellisessä kokouksessa esitettyyn ja Pääesikunnan virkamiesnäkemysnojaan, että muutosta varuskuntien lisäämisestä erityiseksi ennakkoäänestyspaikaksi ei ole mahdollista toteuttaa kevään

kuntavaaleihin, koska se edellyttäisi vaalilain muuttamista. Nurminen viittasi lisäksi kuntien resursseihin, koska muutos aiheuttaisi väistämättä paljon lisätyötä myös kunnille. Arto Jääskeläinen kiinnitti niin ikään huomiota siihen, että muutoksen toteuttaminen edellyttää tarkempaa tarkastelua ja osapuolten kuulemista, jotta laadukas lainvalmistelu voidaan turvata. Työryhmä piti kuitenkin tärkeänä, että varusmiesten tasavertainen osallistuminen tulee niin kunta- kuin muissakin vaaleissa turvata.

8 Kokouksen päättäminen

Puheenjohtaja päätti kokouksen 11.06. Seuraava kokous järjestetään perjantaina 29.1. klo 9–11.